

ÎNGERII ÎN DIMENSIUNEA LITURGICĂ A BISERICII

Ierom. dr. Rafael Povîrnaru

THE ANGELS IN THE LITURGICAL DIMENSION OF THE CHURCH

Abstract: When we try to define the angels, first we must study the ethimologic origin of the greek word *αγγελος* with the ebraic form *mal'ak*.. This greek form has a plural meaning as a courier or messenger of God. This represents the most important reason of the angels' existence – to help the people, according to God's orders. Although from the point of view of the orthodox dogma, angels are defined as spiritual creatures, in the the Holy Scripture we can meet different persons who are called "angels", as Moses or John the Baptist. This name finally reflects their special mission in this world in the name of God.

More than that, the angels are an objective part of the liturgical life of the Orthodox Church.

Keywords: God, angels, Holy Scripture, dogma, Orthodox Church.

Îngerii sunt pretutindeni în cultul ortodox, însă extrapolând subiectul în perspectiva contemporaneității constatăm o fascinație aparte față de înger ca apropiat al ființei umane. Alături de sfinți și Maica Domnului, îngerii au smerenia înălțării și darul revelației. Credințele de nișă le acordă puteri asemenea sfinților cu capacitate de comunicare extrasenzorială cu umanul, prin apariții onirice datorate meditației și incantației. Lumea îngerilor este asemănată astfel cu cea a oamenilor prin împărțirea lor în buni și răi, prin păcatul căderii și speranța mântuirii.

Prima parte a articolului de față lămurește originea, funcțiile și rolul îngerilor în planul creației divine, precum și anumite coordonate temporale. A doua parte este dedicată îngerilor, din perspectiva Sfinților Părinți ai Bisericii noastre, iar ultima vizează expunerea abordării îngerilor din perspectiva cultului eclesial ortodox.

1. Repere către o definiție a îngerilor

Atunci când încercăm definiția unor realități - îngerii în cazul de față, se impune a porni de la originea etimologică a cuvântului înger (*angelos* în greacă/*mal'ak* în ebraică) care în traducere acoperă o arie lingvistică sinonimică destul de largă pentru mesager/vestitor/trimis/etc. Acest fapt arată scopul pentru care au fost creați îngerii, respectiv acela de slujitori și vestitori ai divinității. Cu toate acestea în Sfânta Scriptură întâlnim o serie de personaje biblice cărora le este atribuit numele de înger, întrucât aceștia poartă calitatea de oameni trimiși ai lui Dumnezeu în această lume. Dintre ei îi putem aminti pe: Moise (Numeri 20,16); Ioan Botezătorul (Maleahi 3,1; Matei 11,10) etc.

Vorbind despre originea îngerilor, în baza învățaturii noastre de credință, se cuvine a menționa că îngerii au fost aduși în existență de către Dumnezeu, nicidecum din ceva preexistent sau din Sine Însuși, ci din nimic, asemenea întregii creații.

Încercând să dăm o scurtă definiție ființelor angelice, putem spune că îngerii sunt “ființe de natură spirituală¹, înzestrate cu rațiune, simțire și voință despre care se spune că: văd fața lui Dumnezeu², împlinesc voia Tatălui ceresc³, dau preamărire lui Dumnezeu⁴, se bucură pentru întoarcerea păcătoșilor⁵, grăiesc către oameni și îi învață⁶, fiind totodată ființe inferioare lui Dumnezeu și superioare omului”⁷, dar mărginite și nemuritoare. Numărul îngerilor și ierarhia lor reprezintă un punct important în vehiculările patristice și dogmatice, învățătura de credință acceptând clasificarea după rang a îngerilor. Criteriul de organizare și stabilire a diferențelor dintre aceste clase nu este clar stabilit, deoarece apar fragmentar în scrieri. Dincolo de numărul mare al îngerilor argumentat de Părinții Bisericii, sunt la fel de fragmentar amintiți și episodici în Scripturi sau alte scrieri, arhanghelii dimpreună cu alte câteva ființe celeste, care, în opinia Sfinților Părinți nu ne sunt cunoscute nominal.⁸ În această direcție, sfântul Dionisie Areopagitul ne pune la dispoziție celebra sa împărțire a îngerilor în nouă cete grupate în trei clase, împărțire recunoscută unanim de

¹ “Cel ce faci pe îngerii Tăi duhuri și pe slugile Tale, pară de foc” (Ps. 103,4).

² “Căci zic vouă că îngerii din ceruri văd pururea fața Tatălui Meu” (Mt 18,10).

³ “Binecuvântați pe Domnul toți îngerii Lui...cei puternici în virtute, care împliniți cuvintele Lui și ascultați glasul cuvintelor Lui” (Ps 102,20).

⁴ “Și (serafimii) strigau unul către altul, zicând: Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot” (Is 6,3).

⁵ “Zic vouă, așa se face bucurie îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăiește” (Lc 15,10).

⁶ “Iar de i-a grăit lui duh sau înger, să nu ne împotrivim lui Dumnezeu” (FA 23,9).

⁷ PR. PROF. DR. ISIDOR TODORAN, PROF. DR. IOAN ZĂGREAN, *Dogmatică Ortodoxă-Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005, p. 140.

⁸ Această poziție este exprimată de către unii Părinți ai Bisericii, precum Sf. Ioan Gură de Aur, Origen, pe baza textului cuprins în Epistola către Efeseni (1,21).

către Biserică. Rânduiala bine stabilită a îngerilor indică un sistem perfect funcțional în planul divin pus în mișcare prin puterea harică⁹.

Menirea îngerilor este una complexă prin ascultările ce le au de îndeplinit și fundamentală prin ”preamărirea lui Dumnezeu, în cunoaștere dreaptă și în necondiționată împlinire a voinței Sale, câștigând prin aceasta, fericirea veșnică”¹⁰.

Mergând pe filon teologic, Andrei Pleșu vine cu o interpretare surprinzătoare asupra relației om-înger, amplu dezbătută în paginile studiului: ”omul e *însuși* rostul și *încununarea* lumii. El adună, în jurul verticalei sale, toată vasta lărgime a universului căreia îngerul îi arată, doar direcția. Îngerul e un vector, o indicație de traseu, o săgeată. Omul e o cruce: structura și suferința lumii, adunate într-o singură imagine. Incapabil să psalmodieze neîntrerupt, incapabil să zboare, obliegat, prin fire să alterneze munca la grajduri cu rugăciunea, omul poate povesti îngerului ceva fără echivalent în lumea îngerească: cum să te mântuiești prin răstignire. Îngerii- spune Dumitru Stăniloae - cunosc mai mult adâncurile Dumnezeirii; oamenii cunosc mai mult taina ei făcută evidentă prin înviere”¹¹.

La polul opus îngerilor buni sunt demonii, prezenți tot în număr mare, spirite căzute neapartenând planului imaginar, ci deplinei realități, așa cum se indică în Scripturi. În legătură cu existența îngerilor răi, Biserica noastră nu a pus niciodată la îndoială această realitate, aspect ce capătă valoare totală prin poziționarea neechivocă a ”Trupului lui Hristos” într-un adevărat război, dus însă cu armele lui Dumnezeu¹². Paradoxal însă, prezența îngerilor căzuți - dușmani ai lui Hristos și ai mântuirii omului devine pentru noi creștinii, o reală premisă necesară dobândirii Împărăției Cerurilor. Datorită liberului arbitru ce li s-a dat de la creație, îngerii răi au putut alege între a-i urma lui Lucifer sau a rămâne în lumina harică. Astfel, condamnarea veșnică a fost un act conștient și liber. De această realitate ne încredințază spusele sfântului Ioan Evanghelistul: ”El (diavolul) dintru început ucigător de oameni a fost și întru adevăr n-a stătut, că nu este adevăr în el” (Ioan 8, 44).

Sfântul Ioan Damaschin lămurește natura îngerilor și căderea: ”Dintre puterile îngerești, înaintestătătorul cetei terestre, căruia Dumnezeu i-a încredințat pământului nu a fost făcut rău prin natură, ci a fost bun, a fost făcut pentru bine și nu avea în el de la Creator nici cea mai mică urmă de răutate; cu toate acestea, n-a suferit luminarea și cinstea pe care Creatorul i le-a dăruit, ci, prin voința sa liberă, s-a îndreptat de la starea sa naturală, la o stare contrarie naturii sale și s-a ridicat împotriva lui Dumnezeu Care l-a făcut, voind să se împotrivescă Lui(..). Mulțimea nenumărată de îngeri așezați sub el s-a

⁹ Pr. Dr. Ghețu, Iulian, *Sfinții Îngeri*, Editura Mila Creștină, Fălticeni, 2011, p. 32.

¹⁰ *Ibidem*, p. 33.

¹¹ Pleșu Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 35-36.

¹² A se vedea mai ales rânduiala bapțială, acolo unde ”exorcizările” sunt expresia vie a luptei Bisericii cu puterea diavolească.

dezlipit, a urmat lui și a căzut împreună cu el”¹³. Ca și momentul creației, timpul căderii nu este unul clar precizat de Biserică, existând în planul divin anumite lucruri voit acoperite de mister. Îl putem numi un *illo tempore* dincolo de istorie, de timpul uman.

Motivul căderii, după cum bine știm îl reprezintă mândria unora dintre îngerii, realitate ce ne eate învederată de o serie de fragmente scripturistice. Acest punct terminus al căderii îngerilor răi, coroborat deopotrivă cu momentul căderii protopărinților noștri, ca rezultată a “momirii” umanității de către diavol, a atras după sine patimile, răstignirea și Învierea lui Hristos, ca dovadă a luptei și biruinței asupra duhurilor necurate.

De altfel, neascultarea a dus la apariția răului, despre care părintele George Florovski face următoarea apreciere: ”Răul vine de deasupra și nu de dedesubt, de la spiritul creat și nu de la materie. Este mai profund decât o alegere sau orientare greșită, mai profund chiar decât o alegere între un bun superior și unul inferior. Mai degrabă a însemnat o infidelitate în iubire, despărțirea nesăbuită de Cel singur vrednic de afecțiune și iubire. Această necredincioșie este sursa caracterului negativ al răului. A fost o negare primordială și a fost fatală”¹⁴. Vorbind despre lucrarea duhurilor celor rele, cuviosul Macarie afirmă următoarele: ”Precum ajunge o suflare de vânt ca să clatine și să cutremure toți copacii sau precum întunericul nopții se întinde peste întreaga lume, așa și începătorul răului, fiind întuneric gândit al răului și al morții și vânt ascuns și sălbatic, tulbură tot neamul omenesc de pe pământ și îl mână în cerc cu gânduri nestatornice, înșelând inimile oamenilor cu pofta lumești și umple fiecare suflet de întuneric neștiinței, al orbirii și al uitării”¹⁵.

Izbăvirea a venit prin actul hristic de jertfă. ”Activitatea și cuvântul lui Hristos se concentrează asupra Patimilor, asupra Crucii și Învierii Lui, acte care desființează stăpânirea diavolului și a legiunilor acestuia”¹⁶.

Esența și scopul lucrării divine, dar mai ales jertfa Mântuitorului Hristos au ca scop mântuirea omului. Implicarea ambelor părți - divinul și umanul se desăvârșește în comuniunea liturgică, unde umanul este actant, iar divinul - izvorul haric: ”Dumnezeu dorește ca omul să-I devină partener, să fie cu Persoana Absolută într-o reală comuniune”¹⁷.

¹³ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005, p.56-57.

¹⁴ Florovski, George, *Biserică, Scriptură, Tradiție*, Ed. Platytera, București, 2005, p. 286.

¹⁵ Arhiepiscop Vasili Krivoșein, *Îngerii și demonii în viața duhovnicească după învățătura părinților răsăriteni*, traducere din limba rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Ed.Sophia, București,2006, p.55.

¹⁶ Matsoukas, Nikolaos, *Teologia Dogmatică și simbolică, (vol. IV). Demonologie*, Ed. Bizantină, București, 2002, p. 11-12 apud Pr. Dr.Ghețu, Iulian, *op.cit*, p. 41.

¹⁷ Xavier L. Dufour, *Vocabular de Teologie Biblică*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2001, p. 254.

2. Îngerii în scrierile Sfinților Părinți

În rândurile ce urmează vom apela la o incursiune în operele Sfinților Părinți menită a reliefa prezența îngerilor - subiect de maxim interes pentru învățătorii Bisericii noastre. În acest sens afirmăm că ”*scrierile Părinților Apostolici fac tranziția între scrierile revelate ale Noului Testament și literatura patristică*”¹⁸.

În opinia sfântului Ignatie al Antiohiei, diavolul e numit ”*stăpânitorul veacului acestuia*”¹⁹, iar principala armă împotriva sa este participarea la Sfânta Liturghie²⁰ a cărei putere este benefică și se activează prin credință, lipsa acesteia aducând osânda veșnică chiar și în cazul îngerilor.

De asemenea, prezența îngerilor este subliniată și de către sfântul Clement Romanul²¹. Dihotomia îngerilor buni și răi și tema ispitirii permanente de către diavol este tratată și în Epistola lui Pseudo-Barnaba²². În legătură cu îngerii, sfântul Policarp al Smirnei se concentrează mai mult pe îngerul căzut - diavolul, al cărui întâi născut este Antihrist²³.

Păstorul lui Herma clasifică îngerii în superiori și inferiori, indicând faptul că fiecare creștin are doi îngeri - unul bun, a cărui datorie este să îl păzească pe om și unul rău care neîncetat îl ispitește pe cel dornic de împlinirea voinii lui Dumnezeu. Îngerii - ca mesageri ai lui Dumnezeu au datoria de a îndruma sau de a pedepsi pe om²⁴.

În același timp, o atenție sporită despre îngeri regăsim și în învățăturile sfinților Iustin Martirul și Filosoful²⁵ și Teofil al Antiohiei, încadrați în seria apologetilor creștini.

Sfântul Iustin Martirul și Filosoful este cel care, vorbind despre îngeri, afirmă că aceștia au corporalitate aeriană și se hrănesc cu mană²⁶, iar demonii

¹⁸ Pr. Dr.Ghețu, Iulian, *op.cit.*, p. 63.

¹⁹ Sfântul Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Tralieni*, V,1-2, traducere, note și indici de Pr.Dumitru Fecioru, în P.S.B.vol. \, E.I.B.M.B.O.R., București, 1979, p. 172.

²⁰ “..să ne sârguim și să ne adunăm cât mai des în Euharistia lui Dumnezeu, pentru a nimici puterile satanei”- *Idem, Epistola către Efeseni*, XIII,1, în P.S.B. vol 1, p.161.

²¹ ”Miriade de miriade stăteau înaintea Lui și mii de mii slujeau Lui și strigau: “Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot, plină este toată zidirea de slava Lui”- Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților Apostolici*, P.S.B, vol 1, cap. XXXIV, 5-7, p. 64.

²² A se vedea *Epistola zisă a lui Barnaba*, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în P.S.B., vol 1, p. 135.

²³ A se vedea Sfântul Policarp al Smirnei, *Epistola către Filipeni*, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în P.S.B., vol. \, p. 211.

²⁴ A se vedea Herma, *Păstorul*, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților Apostolici*, P.S.B, vol 1, p. 275.

²⁵ A se vedea Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia I și II*, traducere și note de Pr.Prof. Teodor Bodogae, Pr.Prof.Olimp Căciulă și Pr.Prof.Dumitru Fecioru, în P.S.B. vol \, E.I.B.M.B.O.R., București, 1980, p.29 ș.u.

²⁶ *Idem, Apologia I*, p.158.

conduc pe oameni spre cele rele, context în care, prin întruparea Sa, Domnul Hristos va nimici puterea celui rău²⁷.

Sfântul Teofil al Antiohiei vorbește dintre legătura dintre căderea demonilor și înșelarea Evei²⁸.

Se cuvine să îl amintim aici și pe Origen, ale cărui teorii s-au dovedit a fi destul de controversate pe alocuri, însă utile ca repere în timp²⁹.

Sfântul Irineu al Lyonului a creat ”prima biografie extinsă a dușmanului eshatologic”, apreciind despre diavol că acesta este “cel care recapitulează în sine apostazia diabolică, iar îngerul întunericului va distruge templele celorlalți idoli [...] pentru a se idolatriza pe sine, a se autoproclama drept unic Dumnezeu. După cum Dumnezeu s-a întrupat, a intervenit în lume, [...] tot așa antihristul se întrupează în istorie”³⁰.

Sfântul Atanasie cel Mare a scris într-o perioadă în care ereticii considerau Duhul Sfânt și îngerii niște creaturi ce se diferențiază de Dumnezeu și Hristos, ierarhic vorbind, prin treaptă³¹. Sfântul Atanasie operează clar distincția dintre Dumnezeu și îngeri ca fundamentală³².

Din învățătura sfântului Chiril al Alexandriei este amintită solidaritatea dintre cele două lumi, îngerească și umană, afirmând despre această realitate că “sfinții prooroci care spuneau că au văzut pe Domnul Savaot nu au spus deloc o minciună (...). Această viziune a noastră era chipul slavei lui Dumnezeu”³³. Tot în opinia aceluiași părinte, îngerii au ca rol principal protecția oamenilor și însoțirea acestora spre împlinirea celor bune, dar mai ales spre cunoașterea lui Dumnezeu.

Sfântul Vasile Cel Mare atribuie îngerilor calitatea de sfințenie încă de la creație, iar participarea lor la sfințenia lui Dumnezeu este demonstrată de marele teolog ca fiind insuflată de Duhul Sfânt³⁴. Conform învățăturii marelui

²⁷ *Idem, Apologia II*, p.82.

²⁸ “la început Eva a fost înșelată de șarpe și a ajuns începătoarea păcatului. Demonul se mai numește și drac, pentru că a fugit pe furiș de la Dumnezeu. Mai întâi era înger”-Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, traducere, introducere, note și indici de Pr.Prof.Teodor Bodogae, Pr.Prof. Olimp Căciulă și Pr.Prof.Dumitru Fecioru, în P.S.B. vol 2, p.315-316.

²⁹ Pentru un studiu aprofundat, a se vedea Origen, *Despre Principii, Scrieri alese*, partea a treia, traducere de Pr.Prof.Teodor Bodogae, Pr.Prof.C.Galeriu. Studiu introductiv și note de Pr.Prof. Teodor Bodogae, în P.S.B., vol. 8, E.I.B.M.B.O.R., București, 1982.

³⁰ Pr. Dr.Ghețu, *op.cit.*, p. 115.

³¹ *Ibidem*, p. 116.

³² A se vedea Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvântul al treilea împotriva arienilor*, Studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. Dumitru Staniloae, în P.S.B. 15, E.I.B.M.B.O.R., București, 1987, p.330.

³³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Ioan*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. D. Staniloae, în P.S.B. 41, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p.73.

³⁴ “Chiar dacă vorbești despre îngeri, despre arhangheli și despre toate puterile cele mai presus de lume, totuși și ele își primesc sfințenia tot prin ajutorul Duhului Sfânt”- Sfântul Vasile cel Mare,

ierarh, îngerii sunt grupați într-o numeroasă armată divină ce luptă mereu cu diavolul - distrugătorul de suflete prin păcat, care din dorința de a înghiți cât mai mulți creștini folosește ca arme, răutatea și viclenia.

Capacitatea îngerilor de a privi mereu spre Dumnezeu și de a comunica neîncetat cu El, numărul lor mare și gruparea în oștiri, precum și motivul căderii îngerilor din mândrie apar abordate și în scrierile sfântului Grigorie de Nazianz³⁵.

Conform învățaturii sfântului Grigorie al Nyssei, "Dumnezeu, nu a creat lumea din necesitate, ci din libertatea și bunătatea Sa, anume să dea omului un mediu de realizare a vocației lui, în limitele creatului"³⁶. Tot în această direcție se cuvine a lua act din scrierile marelui părinte și despre argumentarea existenței celor două ceruri³⁷, gruparea ființelor cugetătoare în trei categorii (îngerească, umană și subpământeană - dezlegată de trupuri prin moarte-)³⁸ precum și de câteva aspecte ale demonologiei³⁹.

Sfântul Ioan Gură de Aur este un alt mare părinte al Bisericii noastre care ia în discuție în vasta sa operă, existența și rolul ființelor angelice⁴⁰.

Apropiat de teologia mistică a sfântului Grigorie al Nyssei este sfântul Maxim Mărturisitorul. Scrierile sale se axează pe taina răscumpărării săvârșite de către Mântuitorul Hristos⁴¹. Scopul întrupării și sacrificiului hristic pe Cruce a fost de a-l sluji pe om pe calea mântuirii prin modelul trăirii și învățăturilor hristice cuprinse în Noua Lege și de restabilire a ordinii și stării primordiale a omului prin eliberarea acestuia de lumesc și material.

Din teologia sfântului Maxim se impune a aminti următoarele:

- un rol important al îngerilor este acela de a nota toate datele despre fiecare om în parte (gânduri, fapte) pentru a fi revelate la Judecată⁴²;

Epistola 159, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, în P.S.B. 12, E.I.B.M.B.O.R., București, 1988, p.346.

³⁵ A se vedea Sfântul Grigorie de Nazianz, *Taina m-a uns, Cuvântări III*, traducerea din limba greacă, note și comentarii de Pr.D.Gheorghe Tilea, Ed.Herald, București, 2004.

³⁶ Pr. Dr.Ghețu, Iulian, *op.cit.*, p. 138.

³⁷ A se vedea Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron, către fratele Petru*, Scrieri, traducere și note de Pr.Prof.Dr.Teodor Bodogae, în P.S.B.vol 30, E.I.B.M.B.O.R., București, 1998, p.93.

³⁸ *Idem, Dialogul despre suflet și înviere*, în P.S.B. 30, p. 372.

³⁹ *Idem, Marele cuvânt catehetic*, în P.S.B. 30, p.318 ș.u.

⁴⁰ A se vedea Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere*, Traducere, introducere, indice și note de Pr. D. Fecioru în P.S.B. 21, E.I.B.M.B.O.R., București, 1987, p.100 ș.u.

⁴¹ A se vedea Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Hristologia cosmică după Sfântul Maxim Mărturisitorul*, în vol. *Persoană și comuniune*, Sibiu, 1993, p.590.

⁴² A se vedea Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Epistolă îndemnătoare către George, prefectul Africii*, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dumitru Stăniloae, în P.S.B. 81, E.I.B.M.B.O.R., București, 1990, p.149 și *Idem, Epistola 24 către Constantin Sachelarul*, în P.S.B. 81, p.162.

- o nouă interpretare dată ierahiei îngeresci și implicit celei bisericești prin notarea unei legături între trecerea de la treptele omenești prin urcușul duhovnicesc la treptele îngeresci. Această imagine e dată de tâlcuirea existenței unui al treilea cer alcătuit din cele trei categorii în care sunt grupați îngerii⁴³.

Astfel, prin respectarea poruncilor și credință adevărată, omul ajunge același nivel de conștiință cu sfinții îngerii⁴⁴;

- la polul opus este diavolul, principalul obstacol în calea mântuirii. Interferența lui cu lumea rezidă dintr-un paradoxal rol de supus al divinității care pedepsește și ispitește păcătoșii, rămânând în același timp un apostat. Sfântul Maxim Mărturisorul încearcă să ofere o explicație despre căderea îngerilor: ”starea dintâi a îngerilor, pe care n-au păzit-o, este poate rațiunea după care au fost creați, sau puterea naturală dată lor spre îndumnezeirea cea după har, sau iarăși poate, treapta stării lor după demnitatea harului. Iar locuința este sau cerul, sau înțelepciunea pe temeiul deprinderii cu bunurile mai presus de înțelegere, în care au fost destinați să petreacă [...] Dar mai poate fi și supravegherea cu care își păzeau bunurile naturale și câștigate ale îndumnezeirii precurate, pe care au părăsit-o prin răzvrătire (tiranie). Lanțurile veșnice sunt nemișcarea totală și continuă a voii lor spre bine, din care pricină niciodată nu vor avea parte de iertarea lui Dumnezeu; sau puterea care îi împiedică, potrivit Providenței lui Dumnezeu și pentru mântuirea noastră, în turbarea lor împotriva noastră, neîngăduindu-le să-și ducă la capăt meșteșugurile răutății lor împotriva noastră. Iar întunericul este ignorarea totală și deplină a harului dumnezeiesc, ignoranța de care fiind străbătuți prin buna plăcere a voii lor, nu se pot bucura de primirea fericită și prea strălucită a luminii celei atotcurate, cheltuindu-și toată puterea cugetării dată lor după fire în preocuparea cu nimicul. În sfârșit, ce vor păți în ziua înfricoșată a judecății, numai Dreptul Judecător o știe, care va da fiecăruia rasplata cea dreaptă după vrednicie și va împărți după măsura răutății, felul osândeii, hotărând cu dreptate soarta cuvenită fiecăruia pentru veacurile nesfârșite, potrivit cu judecățile Lui cele bune”⁴⁵.

Regăsim un portret spiritual al îngerului, frumos descris în *Dogmatica* sfântului Ioan Damaschin. Astfel îngerii sunt:

- Ființe spirituale, veșnic mișcătoare, libere, necorporale⁴⁶
- Incapabili de pocăință⁴⁷

⁴³ *Idem, Ambigua*, traducere, introducere și note de Pr.Prof.Dumitru Stăniloae, în P.S.B. 80, E.I.B.M.B.O.R., București, 1983, p.213.

⁴⁴ Drd. Ielciu, Mircea Ioan, *Învățătura despre îndumnezeirea omului la Sf Maxim Mărturisorul*, în „*Mitropolia Ardealului*”, nr.2 (1988), p. 262.

⁴⁵ *Filocalia sau Culegere din Scrierile Sf Părinți*, vol III, *Sf Maxim Mărturisorul*, trad. și note pr. D. Stăniloae, Ed. Humanitas, București 2005.

⁴⁶ Sf.Ioan Damaschin, *op.cit.*, p.53.

⁴⁷ *Ibidem*, p.53.

- Circumscriși⁴⁸ deoarece ”atunci când sunt în cer nu sunt pe pământ , și când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ, nu sunt și în cer”⁴⁹

- Sfințenia e o calitate exterioară lor. Mai mult, prin har divin au darul profeției⁵⁰.

- Se deosebesc prin iluminare și rang⁵¹

Se impune în demersul nostru de reliefare pe scurt a realității îngerilor, astfel cum aceasta apare descrisă în cadrul Tradiției, să facem mențiune și despre învățătura sfântului Ambrozie al Milanului. Reținem de aici un citat din opera acestuia, util în demersul nostru. În *Hexaameron*, sfântul accentuează rolul divinității ca izvor a tot ceea ce există: ”În El s-a pornit începutul și izvorul ființei tuturor, adică din voința și puterea lui Dumnezeu. Toate au izvorât din voința și puterea Lui, căci Dumnezeu – Tatăl Unul este și din El se trag toate, căci toate le-a creat așa zicând dintru ale Sale, creându-le de unde a voit: prin El e continuarea; pentru El e scopul; prin El, puterea care leagă și unește toate, adăugând pentru El totul, pentru că, atâta timp cât vrea, totul durează și se menține și se îndreaptă spre ținta finală, toate izvorând din voința Lui Dumnezeu și împlinindu-se după a Lui bunăvoință”⁵².

Din tratatul ”*Summa Theologicae*” al lui Toma D’Aquino amintim câteva aspecte:

- Lumina triplă din îngeri: a naturii, harului și slavei⁵³;

- Îngerii au acces la înțelegerea esenței divine și își transmit unul altuia învățătura primită⁵⁴;

- Îngerii comunică prin vocea interioară⁵⁵.

- Toma D’Aquino dezvoltă teoria sfântului Dionisie Areopagitul prin oferirea unor detalii suplimentare asupra naturii îngerilor. Astfel, arhanghelii sunt un fel de principii, serafimii ”au o lumină de nestins care îi luminează în mod desăvârșit pe alții” iar heruvimii sunt Marii Înțelepți⁵⁶.

Dintre diferențele importante între om și înger, sfântul Grigorie Palama a accentuat capacitatea omului de a avea trup și de a da viață: ”Firea înțelegătoare și rațională a sufletului, fiind zidită împreună cu trupul pământesc, a primit de la Dumnezeu duhul de viață făcător, prin care ține la un loc și face viu trupul unit cu el. Prin aceasta se arată celor care înțeleg că duhul omului, cel care

⁴⁸ *Ibidem*, p.54.

⁴⁹ *Ibidem*, p.54.

⁵⁰ *Ibidem*, p.54.

⁵¹ *Ibidem*, p.55.

⁵² Sf. Ambrozie al Milanului, *Hexaameron*, 19, traducered e pr. prof. Teodor Bodogae, în PSB 52, E.I.B.M.B.O.R., București, 2007, p. 36.

⁵³ Pr. Dr.Ghețu, Iulian, *op.cit*, p. 217.

⁵⁴ *Ibidem*,p.219.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 220.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 224.

face trupul viu, este o dragoste înțelegătoare și că el este din minte și din cuvânt și se află în cuvânt și în minte, iar omul are cuvântul și mintea în duh. Căci sufletul are în chip firesc prin duh așa de mare legătură iubitoare cu trupul său, încât niciodată nu vrea să-l părăsească și nu l-ar părăsi nicidecum, dacă nu ar veni sila adusă de vreo boală foarte mare sau de vreo lovitură din afară”⁵⁷.

3. Cultul Sfinților îngerii în Biserica Ortodoxă

În perioada creștinismului primar nu exista o învățătură clară despre îngerii, din pricina unei duble influențe: cea păgână, ce îi integra pe îngerii, divinităților adorate și pe de altă parte, gnosticii care îi considerau pe îngerii a fi în rândul conilor⁵⁸.

Bazându-ne pe studiul diverselor scrieri apărute de-a lungul timpului, aparținând teologilor și părinților Bisericii, putem schița pe scurt, istoria recunoașterii îngerilor: ”Sfântul Iustin enumeră pe îngerii între ființele spirituale pe care le cinstesc creștinii. Același lucru face și apologetul Atenagora. Sfântul Irineu din Lyon declară gnosticilor că Biserica nu invocă pe îngerii. În schimb, Origen afirmă că cinstirea pe care creștinii o acordă îngerilor nu trebuie confundată cu cea pe care o dăm Lui Dumnezeu. În sec. IV, distincția aceasta între cultul dat îngerilor și cel dat Lui Dumnezeu apare formulată și mai lămurit la Eusebiu al Cezareei. Sfântul Ambrozio recomandă în termeni clari invocarea îngerilor. La începutul secolului V, Fericitul Augustin încă dezaproba teoretic ridicarea de biserici în cinstea îngerilor ca și a martirilor [...] Cinstirea puterilor îngerești a luat o mare dezvoltare în vechimea creștină, mai ales în Egipt, Italia și Siria, unde întâlnim de timpuriu cele mai numeroase paraclise, oratorii și biserici închinată îndeosebi Sfinții Arhangheli”⁵⁹.

În timp, cultul îngerilor în Biserica s-a cristalizat, pe de o parte prin lămurirea rolului și naturii îngerilor, iar pe de alta prin rugăciunile adresate lor. Astăzi cinstirea îngerilor acoperă o arie complexă: există și o zi de post (lunea) dedicată lor, slujbe speciale, Acatistul Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, canonul de rugăciune către Îngerul păzitor, dar și biserici închinată lor. Îngerii sunt amintiți în majoritatea rugăciunilor Bisericii. Amintim aici ectenia prin care Biserica se roagă ca Dumnezeu să ne dăruiască „înger de pace, credincios, îndreptător (călăuzitor), păzitor al sufletelor și al trupurilor noastre”⁶⁰. De asemena menționăm aici că sărbătoarea Învierii Domnului este marcată în cult prin deosebita cântare “Învieria Ta Hristoase Mântuitorule, Îngerii o laudă în ceruri....”. O altă cântare importantă din cadrul serviciului liturgic în care

⁵⁷ Sf. Grigorie Palama, *150 de Capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea Lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire, Filocalia*, Vol 7, E.I.B.M.B.O.R., 1977, p. 448.

⁵⁸ Pr. Dr. Iulian Ghețu, *op.cit.*, p. 245.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 246-247.

⁶⁰ *Vezi Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2012, p.182.

regăsim pomenite ființele celeste este Axionul, care cuprinde și cuvintele: „Îngerul a strigat către cea plină de dar...”. De aceeași frumusețe sunt și tropele Învierii: „Soborul îngeresc s-a mirat văzându-Te, între cei morți socotit fiind”.

În calendarul ortodox sunt o zile liturgice dedicate îngerilor:

- Soborul mai-marilor voievozi Mihail și Gavriil și a tuturor Puterilor cerești celor fără de trupuri (8 noiembrie)

- Pomenirea minunii Sf. Arhanghel Mihail la Chones (6 septembrie)

- Soborul mai-marelui voievod Gavriil (26 martie).

- Al doilea Sobor al marelui Arhanghel Gavriil (13 iulie)

Pomenirea Arhanghelului Gavriil din Adin (11 iunie) – sărbătoare fără slujbă, prin intermediul căreia Biserica amintește de momentul în care acest arhanghel, prin apariția sa la chilia unui călugăr atonit l-a învățat pe acesta să cânte pentru prima oară partea de început a Axionului Sfintei Fecioare⁶¹. Tot aici smintim și de marea sărbătoare a Bunei Vestiri, atunci când Arhanghelul Gavriil a vestit Maicii Domnului, nașterea Mântuitorului Hristos (25 Martie)

Prezența îngerilor în spațiul liturgic este importantă. În sprijinul acestei afirmații ne vine părintele Dumitru Stăniloae care face următoarea remarcă: ”Așa cum locașul bisericesc ține într-o unitate pe credincioșii aflați în altar (ierateiron) și aceștia înaintează împreună spre unirea cu Dumnezeu, tot așa și creațiunea cosmică ține într-o unitate mulțimea ființelor văzute și nevăzute, care înaintează tot mai mult spre Dumnezeu și prin aceasta spre o și mai accentuată unire; și la fel ființa umană e o unitate alcătuită din trup și suflet și acestea înaintează tot mai mult spre Dumnezeu și prin aceasta la o tot mai deplină unitate a lor”⁶².

Întreaga creație, văzută și nevăzută participă la cultul Bisericii⁶³. Biserica este liantul planurilor uman și divin. În esență, ”consensul textelor patristice și liturgice converge spre ideea că toată revelația Lui Dumnezeu, ca adevăr și bunătate se referă la comuniunea ființelor raționale (oamenii) și inteligibile (puterile cerești), care constituie Biserica, încât s-ar putea spune că Dumnezeu a creat Biserica și doar pe ea”⁶⁴.

O contribuție deosebită asupra pomenirii îngerilor în cadrul sfințelor slujbe revine în mod incontestabil Prea Fericirii Sale Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care reintroduce rânduiala pomenirii îngerilor la

⁶¹ A se vedea *Sinaxarul din Mineiul Lunei Iunie*, Tipografia Cărților București, 1927, p.11-112.

⁶² Pr. Dr. D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în liturghia ortodoxă*, p. 15.

⁶³ Pr. Dr. Ghețu, Iulian, *op cit*, p. 251.

⁶⁴ Matsoukas, Nikolas, *Teologia dogmatică și simbolică*, vol II, Ed. Bizantină, 2006, p. 265.

Proscomidie, în urma deciziei Sfântului Sinod. Argumentele⁶⁵ Prea Fericirii Sale s-au bazat pe învățăturile marilor teologi ai Bisericii Ortodoxe.

Astfel, hotărârea Sfântului Sinod a fost aceea de a pomeni ”sfinții îngeri la prima din cele nouă miride ale sfinților, iar pomenirea sfântului Ioan Botezătorul să se facă la locul cuvenit, adică primul din ceata proorocilor, la mirida a doua din cele nouă cete ale sfinților”.

Prin prisma argumentelor Prea Fericitului Părinte Patriarh Daniel putem sublinia că ”cele nouă cete de sfinți de la Proscomidie au sens numai dacă prima din cete se referă la îngeri, deoarece în locul cetei a doua a îngerilor care au căzut se evidențiază acum opt cete de sfinți dintre oamenii care au mărturisit pe Hristos și au dobândit lumina zilei a opta, adică au intrat deplin în lumina lui Hristos cel Înviat” pe de o parte. Iar pe de alta, ”sfântul Ioan Botezătorul, care a trăit ca un înger în trup, urmează după ceata îngerilor. El se poate asemăna cu îngerii, dar nu se poate substitui lor pentru a simboliza unirea cerului cu pământul, a Liturghiei cerești cu Liturghia din Sfântul Altar al Bisericii de pe pământ”⁶⁶.

⁶⁵ „excluderea îngerilor de la rânduiala Proscomidiei era o eroare bazată pe opoziția dintre duh și trup, precum și pe despărțirea Liturghiei Bisericii de pe pământ de Liturghia îngerilor din ceruri. Proscomidia închipuie și înfățișează Biserica întreagă, atât cea de pe pământ (luptătoare), cât și cea din ceruri (biruitoare); Sf. Simeon al Tesalonicului: ”prin această închipuire și istorisire a Sfintei Proscomidii vedem pe Însuși Iisus și întreaga lui Biserică. În mijloc, Îl vedem pe Iisus Hristos Însuși, Lumina cea adevărată și Viața cea veșnică. El este în mijloc prin Agneț, iar Maica Lui de-a dreapta prin miridă, sfinții și îngerii de-a stânga, iar dedesubt întreaga adunare a credincioșilor Lui dreptmăritori. Aceasta este taina cea mare: Dumnezeu între oameni și Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor, care se îndumnezeiesc de la Cel ce după fire este Dumnezeu, care s-a întrupat pentru dânșii. Aceasta este Împărăția ce va să vie și petrecerea vieții celei veșnice: Dumnezeu cu noi văzut și împărțășit”; Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, care explică pe baza cercetărilor Sfinției sale că: ”în Liturghierul românesc din 1956 lipsește păticea pentru îngeri, și numărul 9 de păticele se obține prin despărțirea Sf. Ioan Botezătorul de ceilalți prooroci [...] Expresia într-o cinstea arată că jertfa Domnului are pentru sfinți mai mult rostul de a pune în relief cinstirea sau slava lor, ca a unora ce au crezut în Hristos. Iar acest rost îl are și pentru îngeri. Toată Biserica din cer e slăvită în prefacerea euharistică. Îngerii au și ei o înțelegere sporită a iubirii Lui Dumnezeu, după ce cunosc că El și-a dat Fiul Său la moarte pentru oameni. Înțelepciunea lui Dumnezeu, cea de multe feluri, s-a făcut cunoscută prin Biserica Domniilor și Stăpâniilor în cereștile locașuri (Efeseni III, 10). Pe lângă aceasta, bucuria lor a sporit intrând în comuniunea sporită a celor ce-L laudă pe Dumnezeu și oamenii, adică cealaltă categorie de creaturi conștiente. Într-un fel spiritual, toți cei din ceruri se împărțășesc și mai mult de Hristos; prin Sfânta Liturghie se realizează o și mai mare unire a celor cerești și a celor pământești”- Cf. Pr. Dr. Ilian Ghețu, *op.cit.*, p.253-254.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 255.

În cadrul Liturghiei Euharistice, îngerii au rol de mijlocitori alături de Maica Domnului.

Preotul invocă îngerii să se alătore credincioșilor spre împlinirea desăvârșită a laudelor către divinitate. Sfântul Nicolae Cabasila teologhisea despre cântarea „Sfinte Dumnezeule” ca fiind ”împrumutată parte din cântarea îngerilor, parte din cartea sfinților psalmi ai proorocului și este alcătuită de Biserica lui Hristos, fiind închinată Sfintei Treimi. Într-adevăr, cuvântul Sfinte, cântat de trei ori este parte din imnul serafimilor (Isaia 6, 1-3; Apocalipsa 4, 8), iar cuvintele: „Dumnezeule, tare, fără de moarte”, sunt din acel psalm al lui David în care el spune: Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu cel tare, Cel Viu (Psalm XLI, 2)”⁶⁷.

Astfel ”este simbolizată în sens mistic unirea Bisericii triumfătoare cu Biserica luptătoare, unirea dintre cele sensibile și cele inteligibile, realizată prin Întruparea Mântuitorului Hristos”⁶⁸.

Cântarea Trisaghionului, prin rugăciunea de taină ce o cuprinde reprezintă Vechiul Testament. Imnul Heruvic simbolizează puntea de legătură între Noul și Vechiul Testament prin revelarea Treimii. Această realitate liturgică justifică pe deplin motivul înălțării neîncetate a îngerilor, teologhisită de sfântul Dionisie Areopagitul. Din această abordare, ierarhia îngerilor servește ca model oamenilor, devenind pentru noi toți o adevărată motivație spre a ne înalta duhovni-cește și a reuși în acest fel să ne desăvârșim.

În timpul Sfintei Liturghii, ”Proscomidia și întreaga Biserică sunt icoana profetică a Împărăției Cerurilor și a venirii în slavă a Domnului Hristos. Aceasta se poate vedea cu multă claritate atât din textul Sfintei Liturghii, cât și din iconografia sfântului altar, inclusiv catapeteasma acestuia. În acest sens, se aduc înainte anumite rugăciuni din cadrul Liturghiei rostite de către preot sau episcop, care arată împreună-lucrare a clerului cu puterile cerești, în vederea săvârșirii acesteia”⁶⁹. Iconografia Bisericii și a sfântului altar în special arată participarea pleneră a întregii comunități cerești la Euharistie.

În concluzie, observăm că Biserica în ansamblul ei acordă o importanță deosebită îngerilor, atât în calitatea acestora de subiect al cultului ortodox, caracterizat prin deplina închinare a acestora înaintea lui Dumnezeu, precum și calitatea de obiectiv al cultului⁷⁰, manifestat prin evlavia și rugăciunile îndreptate de către poporul creștin către cetele îngerești.

⁶⁷ Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, traducere din limba greacă de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, E. I.B.M.B.O.R., București, 2011, p. 59-60.

⁶⁸ Pr. Dr. Ghețu, Iulian, *op.cit.*, p. 257.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 259.

⁷⁰ Cf. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generalăcu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1993, p.205.